

І. В. БОНДАР

Ірина Вадимівна Бондар, кандидат юридичних наук, асистент кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОДЕКС ПОВЕДІНКИ АДВОКАТІВ: РОЛЬ ТА ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЮ

Сьогодні актуальним залишається питання етичної поведінки адвоката. До адвокатів, діяльність яких безпосередньо пов'язана з захистом прав та законних інтересів людини і громадянина, суспільством пред'являються підвищені вимоги, як до особистостей. Адвокати повинні мати не тільки високий рівень професійної підготовки, а й неухильно дотримуватися моральних засад, які пред'являються до представників професії – адвокат. Значимість цього аспекту підтверджується закріпленням в ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»¹ переліку професійних обов'язків адвоката, серед яких у пункті першому зазначається обов'язок адвоката дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики. Також складаючи присягу адвокат присягає у своїй адвокатській діяльності дотримуватися правил адвокатської етики.

Важливі кроки в напрямі вивчення проблем діяльності адвокатури, зокрема й етичних аспектів професійної адвокатської діяльності, зроблено у працях як українських, так і іноземних представників юридичної науки, таких як: М. Ю. Барщевський, О. Д. Бойков, Т. В. Варфоломеєва, Д. П. Ватман, Ю. М. Грошевий, Я. П. Зейкан, З. З. Зінатуллин, А. Ф. Коні, М. Молло, О. Д. Святоцький, Н. М. Таварткіладзе, Д. П. Фіолевський, С. Я. Фурса, О. Т. Яновська та інші. Однак, не применшуючи наукового вкладу зазначених вчених-правників, потребує комплексного та поглибленого дослідження питання щодо ролі, значення й впливу на адвокатську діяльність кодексу поведінки адвокатів, що зумовлює потребу дослідити основні аспекти даної тематики.

Адвокатська етика є видом професійної етики юриста. І оскільки адвокат постійно стикається з різноманітними етичними дилемами, здійснюючи професійну діяльність, адвокатська етика визначає деонтологічні стандарти діяльності адвоката, враховуючи особливості адвокатури як правозахисного інституту держави.

Останнім часом загальноприйнятою є практика розробки професійних етичних кодексів для різних професій з метою закріплення моральних вимог та принципів, дотримання яких є необхідною умовою здійснення професії. Разом з тим, для забезпечення виконання зазначених вимог передбачається настання певної відповідальності, як правило, дисциплінарної.

Загалом морально-професійні кодекси представників різних професій виконують такі соціальні функції:

- 1) пізнавальну (реалізується у відображенні об'єктивних процесів суспільно-професійного поділу праці за конкретних історичних умов);
- 2) регулятивну (забезпечується взаємозв'язок спеціалістів із суспільством; набір специфічних прийомів праці);
- 3) ціннісно-орієнтаційну (даються уявлення про моральний ідеал професіонала, професійний обов'язок, честь, совість, справедливість тощо)².

Оскільки адвокату та адвокатури, як правозахисному інституту, відведено особливу роль у суспільстві, то до адвокатів пред'являються підвищені моральні вимоги. Можна говорити про підвищені моральні вимоги і як до людини, і як до представника професії. Саме тому в деяких країнах особливу увагу звертають на моральні якості осіб, які тільки збираються набути статусу адвоката. Так, у США існує практика перевірки етичної поведінки майбутніх юристів ще на етапі зарахування до навчального закладу.

Професійні моральні вимоги повинні бути систематизовані, конкретизовані та закріплені у певних кодексах чи правилах етики адвоката.

Розглядаючи питання професійної етики адвоката та її закріплення, необхідно звернутися до Рекомендації R(2000)21 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків, де закріплено, що адвокатським колегіям або іншим професійним об'єднанням адвокатів належить розробити професійні стандарти і кодекси поведінки³. Отже, такі правила мають бути складені без втручання держави професійними об'єднаннями адвокатів. Вбачається, що саме представники даної професії можуть визначити необхідні моделі поведінки адвоката, ґрунтуючись на міжнародних стандартах діяльності адвокатури. Професійні асоціації адвокатів відіграють важливу роль також і у підтриманні професійних стандартів та етичних норм. Саме цим забезпечується відповідальність професійних об'єднань за зміст цих правил.

Адвокат має діяти не тільки в інтересах тих осіб, яких він захищає, а й в інтересах права в цілому. У цьому аспекті необхідно звернутися до Загального кодексу правил для адвокатів Європейського Співтовариства, в якому зазначено, що на адвоката покладено цілий комплекс зобов'язань як юридичного, так і морального характеру, які часто вступають у взаємну суперечність. Зобов'язання умовно поділяють на такі категорії:

- перед клієнтом;
- перед судом та іншими органами влади, з якими адвокат контактує, виступаючи як довірена особа клієнта або від його імені;
- перед іншими представниками даної професії в цілому і перед будь-ким з колег зокрема;
- перед суспільством, для членів якого існування вільної незалежної професії поряд з додержанням правових норм є найважливішою гарантією захисту прав людини перед державною владою та іншими інтересами суспільства⁴.

Загальний кодекс правил для адвокатів Європейського Співтовариства був взірцем для розробок професійних кодексів поведінки багатьох країн, в тому числі й для України. В Україні зараз діють Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року⁵. Цей документ був прийнятий вищим органом адвокатського самоврядування – З'їздом адвокатів України, що відповідає міжнародним стандартам.

Закріплення етичних норм є недостатнім, оскільки потрібен дієвий механізм контролю за дотриманням деонтологічних засад у професійній діяльності. Порушення правил адвокатської етики є дисциплінарним проступком, а отже, підставою притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності (ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Разом з тим необхідно розмежовувати дотримання адвокатом етики при здійсненні професійної діяльності та у ситуаціях, що не пов'язані з виконанням професійного обов'язку. Саме від цього буде залежати, чи понесе дисциплінарну відповідальність адвокат. Як приклад, можна навести Рішення №4 від 5 березня 2015 р. КДКА Хмельницької області⁶. 13 лютого 2015 р. на адресу КДКА Хмельницької області надійшла скарга ОСОБИ 1 на дії адвоката 1. У своїй скарзі ОСОБА 1 посилається на обставини, за яких в листопаді 2013 р. вона позичила адвокату 1 грошові кошти в сумі 10 000 грн, а в грудні 2013 року – ще 500 доларів США, які адвокат 1 зобов'язувався повернути за кілька тижнів. Оскільки адвокат борг не повертав, чим порушив узяті на себе зобов'язання, ОСОБА 1 змушена була звернутися до суду. Рішенням Хмельницького міськрайонного суду від 3 червня 2014 р. позов було задоволено та стягнуто із адвоката 1 на користь ОСОБИ 1 борг за договором позики у сумі 10 000 грн та 500 доларів США. До скарги скаржниця долучила копію рішення суду та постанову про відкриття виконавчого провадження.

Як зазначається у скарзі, не зважаючи на те, що рішенням суду розпочато виконавче провадження, адвокат 1 ігнорує примусове виконання рішення суду та борг не повертає. Скаржниця вважає, що адвокат, виконуючи професійні обов'язки, такими своїми діями вчиняє порушення ст. ст. 6, 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Правил адвокатської етики, а відтак просить провести перевірку викладених обставин, порушити дисциплінарне провадження та притягнути адвоката 1 до дисциплінарної відповідальності. У своїх поясненнях адвокат 1 також зазначає, що ознак дисциплінарного проступку у його діяч немає, а відносини, які склалися у нього із ОСОБОЮ 1, мають виключно цивільно-правовий характер.

Проведеною перевіркою скарги було встановлено, що відносини між скаржницею та адвокатом не пов'язані із здійсненням адвокатом професійної адвокатської діяльності, а знаходилися у стані спору, вирішення якого належить до компетенції суду. Окрім того, посилання скаржниці на порушення адвокатом 1 Присяги адвоката, передбаченої ст. 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», не можуть бути підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності у зв'язку з порушенням ним цивільно-правових норм, оскільки обов'язки адвоката, дотримання яких він на себе бере, приймаючи Присягу, стосуються виконання ним своїх професійних функцій з дотриманням принципів верховенства права та законності.

Не вбачається порушення адвокатом і положень Правил адвокатської етики. Дійсно, ч. 1 ст. 2 Правил адвокатської етики встановлює, що дія Правил поширюється на всі види адвокатської діяльності та в частині, визначеній Правилами, – на іншу діяльність (дії) адвоката, яка може вступити у суперечність з його професійними обов'язками або підірвати престиж адвокатської професії.

Проте обставини, що встановлені рішенням Хмельницького міськрайонного суду від 3 червня 2014 р. та мають преюдиційне значення, жодним чином не пов'язані зі здійсненням адвокатом 1 адвокатської діяльності. Дії адвоката у частині встановленого державним виконавцем порядку виконання рішення суду, визначеного постановою про відкриття виконавчого провадження від 25 липня 2014 р., теж жодним чином не порушують вимоги приписів ст. ст. 7, 11, 12 Правил адвокатської етики. Отже, матеріали скарги ОСОБИ 1 не містять доводів, які б підтверджували наявність ознак дисциплінарного проступку адвоката 1.

У цьому аспекті хотілося б згадати ст. 12 Правил адвокатської етики України, де зазначено, що всією своєю діяльністю адвокат повинен стверджувати повагу до адвокатської професії, яку він уособлює, її сутності та громадського призначення, сприяти збереженню й підвищенню поваги до неї в суспільстві. Цього принципу потрібно дотримуватись у всіх сферах діяльності адвоката: професійній, громадській, публіцистичній та інших.

Звичайно, у Кодексі професійної етики неможливо зібрати та викласти всі можливі ситуації етичної поведінки адвоката. У кодексі зазначаються основоположні принципи діяльності адвоката, яких він має неухильно дотримуватися. Відповідно до Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства до них належать:

- принцип незалежності;
- принцип довіри і особливої порядності;

- принцип конфіденційності;
- принцип додержання правил інших об'єднань адвокатів;
- принцип неприпустимих для адвокатів видів діяльності;
- принцип обмеження особистої реклами;
- принцип домінантності інтересів клієнта.

Разом із тим, у Кодексі поведінки європейських адвокатів названо десять основоположних принципів.

До них належать:

- незалежність адвоката і свобода адвоката представляти справу клієнта;
- право і обов'язок адвоката дотримуватися конфіденційності щодо справ клієнтів та право на повагу до професійної таємниці;
- уникнення конфліктів інтересів між різними клієнтами або між клієнтом і адвокатом;
- гідність і честь адвокатської професії, високі моральні якості та добра репутація окремого адвоката;
- відданість клієнтові;
- справедливе ставлення до клієнтів стосовно сплати гонорарів;
- професійна компетентність адвоката;
- повага до колег по професії;
- повага до верховенства права та справедливого здійснення правосуддя;
- саморегулювання адвокатської професії.

Але, як правильно зауважив Д. В. Кухнюк, вищезазначені принципи до цього часу не реалізовані у законодавстві про адвокатуру та адвокатську діяльність України. На його думку, закріплення у новій редакції Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» основоположних принципів юридичної професії та повернення у законодавство принципів гуманізму й демократизму буде сприяти подоланню кризових явищ у сучасній українській адвокатурі⁷.

Як бачимо, в етичних кодексах приділяється значна увага принципам адвокатури. Отже, замість врегулювання різних аспектів адвокатської діяльності (як вже зазначалося, неможливо передбачити всі ситуації, що можуть виникнути у професійній діяльності адвоката), кодекс має бути певною системою орієнтирів та містити основоположні принципи етичної поведінки адвоката. Всі вони є обов'язковими для адвокатів, які бажають здійснювати свою професійну діяльність. Також етичний кодекс не може суперечити національному законодавству країни, навпаки, доповнювати та уточнювати етичні аспекти поведінки адвоката.

Узагальнюючи різні фактори впливу, які етичний кодекс може здійснювати на професію, можна сказати, що такий звід правил є ідеальним інструментом для того, щоб:

1. Сприяти укоріненню високих стандартів практики.
2. Визначити орієнтири для представників професії, що використовуються для цілей самоаналізу / самооцінки.
3. Визначити рамки професійної поведінки та відповідальності.
4. Бути засобом професійної само ідентифікації.
5. Стати ознакою професійної зрілості⁸.

Водночас головною метою професійного кодексу поведінки є не тільки звід правил етики, якими має керуватися адвокат, а й джерелом інформації для осіб, які звертаються за послугами до адвоката. Ці особи мають бути проінформовані щодо поведінки, яку слід очікувати від адвоката. Даний аспект безпосередньо стосується питання довіри клієнта до адвоката та значення адвокатури для суспільства в цілому. Отже, для того, щоб довіра громадян до адвокатури була на достатньо високому рівні, необхідне поєднання професіоналізму та компетентності адвоката із морально-етичними стандартами.

¹ Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – С. 1438. – Ст. 282.

² *Бралаган В. П.* Професійна етика. Навчальний посібник / В. П. Бралаган, Л. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – С. 9.

³ Рекомендація R(2000)21 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://www.scourt.gov.ua/.../Рекомендація%20№%20R%20\(2000\)%2021.doc](https://www.scourt.gov.ua/.../Рекомендація%20№%20R%20(2000)%2021.doc)

⁴ Загальний кодекс правил для адвокатів Європейського Співтовариства, прийнятий на пленарній сесії Ради адвокатських об'єднань та спілок адвокатів Європи 28 жовтня 1988 р. з поправками від 28 листопада 1988 р., 6 грудня 2002 р., 19 травня 2006 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України «Адвокатура в Україні». – К. : Юрінком, 2000. – № 1.

⁵ Правила адвокатської етики, затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki/>

⁶ Рішення № 4 від 5 березня 2015 р. КДКА Хмельницької області : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kdkakm.com/structura/kvalif-komisija/dyscyplinarna_palata/rishen-discf-palati/rishennya-disciplinarno-palati-№-4/rishennya-№-4-vid-05.03.2015-r.html

⁷ Україне следует закрепить европейские принципы юрпрофессии : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ru/print/116935-ukraine_sleduet_zakrepit_evropeyskie_principi_yurprofesii_-_html

⁸ Восточное партнерство – Содействие правовой реформе в странах Восточного партнерства. Рабочая группа «Профессиональные судебные системы». Доклад. Профессия адвоката. – Страсбург, май 2012 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.coe.int/capacitybuildin/>

Резюме

Бондар І. В. Кодекс поведінки адвокатів: роль та вплив на професію.

У статті висвітлюються особливості кодексу поведінки адвокатів. Розкриваються роль, значення кодексу поведінки адвокатів та його вплив на адвокатську професію. Визначаються міжнародні стандарти щодо змісту кодексу поведінки та відповідність цим стандартам Правил адвокатської етики України. Акцентується увага на взаємозв'язку між дотримання кодексу поведінки адвокатами та підвищенням довіри суспільства до інституту адвокатури.

Ключові слова: адвокат, адвокатська етика, кодекс поведінки адвокатів, міжнародні стандарти, правила адвокатської етики, принципи адвокатської етики.

Резюме

Бондарь И. В. Кодекс поведения адвокатов: роль и влияние на профессию.

В статье исследуются особенности кодекса поведения адвокатов. Раскрываются роль, значение кодекса поведения адвокатов и его влияние на адвокатскую профессию. Определяются международные стандарты содержания кодекса поведения и соответствие этим стандартам Правил адвокатской этики Украины. Акцентируется внимание на взаимосвязи между соблюдением кодекса поведения адвокатами и возрастанием доверия общества к институту адвокатуры.

Ключевые слова: адвокат, адвокатская этика, кодекс поведения адвокатов, международные стандарты, правила адвокатской этики, принципы адвокатской этики.

Summary

Bondar I. Behavior code of lawyers: the role and influence on the profession.

The article reports the peculiarities of the behavior code of lawyers. The role, importance of the behavior code of lawyers and its influence on the lawyer profession is shown in it. The international standards to the code of behavior and regularity the standards of the Ukraine Lawyer Rules of Morality are become clear. The attention is accented on the interconnection between the following of the behavior code by the lawyers and increase of public confidence in the institute of advocacy.

Key words: advocate, law morals, behavior code of lawyers, international standards, rules of law morality, principles of law morality.

УДК 346.92

І. О. ВІХРОВА

Ірина Олександрівна Віхрова, кандидат юридичних наук, доцент Міжрегіональної Академії управління персоналом

АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКІ САНКЦІЇ ЯК ЗАХОДИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Згідно зі ст. 216 Господарського кодексу (далі – ГК) України учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до порушників господарських санкцій, що повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави і забезпечувати правопорядок у сфері господарювання. Відповідальність у господарських відносинах об'єктивно впливає із суспільного розподілу праці і необхідності організації та узгодження діяльності окремих суб'єктів єдиного процесу суспільного виробництва, розподілу, обміну й споживання. Ця відповідальність виступає важливим засобом утвердження суспільного господарського порядку в економіці, зміцнення правових засад господарювання і підвищення на цій основі ефективності суспільного виробництва. Дослідження господарсько-правової відповідальності (санкцій) виступає як одне з важливих наукових і практичних завдань.

Сказане повною мірою стосується й адміністративно-господарських санкцій – заходів організаційно-правового або майнового характеру, спрямованих на припинення порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності та ліквідацію його наслідків, які згідно зі ст. 238 ГК України можуть бути застосовані до суб'єктів господарювання уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Поняття адміністративно-господарських санкцій вперше введено в теорію і практику правового регулювання господарської діяльності з прийняттям ГК України, але застосовуються вказані санкції вже давно під іншими назвами, зокрема як «фінансові» або «економічні» санкції. Глава 27 ГК України узагальнює та впорядковує адміністративно-господарські санкції, встановлює основні їх види, уніфікує умови, порядок і строки застосування, тобто зводить ці санкції в єдиний інструмент державного впливу на економіку¹. Включення зазначених санкцій до ГК України обумовило увагу до них у наукових правових дослідженнях².